

Wojciech Góralski

"Ochrona dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu między jego rodzicami", Wanda Stojanowska, Warszawa 1997 : [recenzja]

Studia nad Rodziną 2/2 (3), 185-188

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wanda Stojanowska, Ochrona dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu między jego rodzicami. Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 1997, ss. 171.

Praca stanowi rezultat badań Autorki, znanej Profesor w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie, w przedmiocie skutków konfliktu między rodzicami, dotyczących dziecka oraz stanu prawnego w zakresie środków przewidzianych dla dziecka przed tymi skutkami. Jest wynikiem pięcioletnich badań empirycznych na temat: „Wyłączenie dziecka z konfliktu między jego rodzicami”, prowadzonych w ramach centralnego programu badań podstawowych CPBP 09. 02 – „Stan i przeobrażenia współczesnych rodzin polskich”, koordynowanego przez Instytut Socjologii UAM. Prof. Stojanowska była kierownikiem i wykonawcą wymienionego tematu badawczego. Swoje doświadczenia z tego okresu pomnożyła prowadząc od 1991 r. społeczną poradnię rodzinną. Przedmiot badawczy jest wyraźnie interdyscyplinarny, stąd został potraktowany integracyjnie. Celem publikacji jest przedstawienie ogólnego scenariusza oraz udowodnienie jego przydatności i niezbędności na podstawie zaprezentowanych wyników badań własnych i innych autorów, jak również zachęta do tworzenia szczegółowych scenariuszy, np. opracowania koncepcji poradnictwa rodzinnego w Polsce jako jednego ze środków ochrony dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu między jego rodzicami. Autorka pragnie udzielić odpowiedzi na następujące pytania: czy i kto powinien się włączyć do ochrony interesów dziecka, gdy nie może ono polegać na rodzicach?, jakie skutki w osobowości dziecka powoduje wciąganie go do konfliktu między rodzicami i jak odbija się to później w jego dorosłym życiu?, czy i w jaki sposób należałoby zmienić obowiązujące prawo, aby przedstawiona sytuacja uległa zmianie na korzyść dziecka?, czy i jakie środki pozaprawne mogłyby okazać się bardziej skuteczne niż przepisy prawne? Tak sformułowane pytania wskazują na postawiony przez Autorkę cel badawczy, jakim jest dostarczenie informacji na temat mechanizmów wciągania dziecka w konflikt jego rodziców, skutków tego konfliktu dla dziecka oraz środków zaradczych (prawnych i pozaprawnych).

Przed przystąpieniem do prezentacji wyników przeprowadzonych przez siebie badań prof. Stojanowska omawia kwestię ochrony dobra dziecka w świetle konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 r. i prawa polskiego, a następnie wskazuje na prawne środki ochrony dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu między jego rodzicami w systemie prawa polskiego.

Badania Autorki zostały zaprogramowane w dwóch nurtach: 1) badanie rodziców i dzieci przez psychologów za pomocą specjalnie przygotowanego kwestionariusza w celu prześledzenia mechanizmu pojawienia się i narastania konfliktu rodziców oraz procesu włączania tutaj dziecka, skutków tego konfliktu wobec dziecka oraz w celu dokonania ustaleń, czy i w jakim zakresie istnieje możliwość poprawy sytuacji dziecka 2) wywiady z nauczycielami — dokonane za pomocą ankiety — na temat przejawów, skutków i zapobiegania zjawiskom wciągania dziecka przez rodziców w istniejący między nimi konflikt; celem tego nurtu badawczego było ustalenie społecznych następstw konfliktu rodziców w stosunku do dziecka, ujawniających się w trakcie przebywania dziecka w szkole. Wspomniane — kwestionariusz i ankieta stanowią więc narzędzia badawcze Autorki.

U podstaw przedstawionej koncepcji badań tkwiła ogólna hipoteza badawcza, w myśl której najbardziej skutecznym sposobem zapobiegania wciągania dziecka w konflikt jego rodziców i łagodzenia jego skutków są psychoterapeutyczne rozmowy z rodzicami i dzieckiem (mediacja), prowadzone przez osoby, które zjawisko to dostrzegają i są kompetentne w zakresie ingerowania w wewnętrzne sprawy rodziny. Inną ogólną hipotezą badawczą było twierdzenie, że nauczyciele mając okazję do obserwowania ucznia i dostrzeżenia skutków konfliktu rodziców, mogą pomóc uczniom i jego rodzicom. Jeszcze inną hipotezą ogólną było przekonanie, że najbardziej skuteczną formą ratowania dziecka dotkniętego konfliktem rodziców jest perswazja w stosunku do tych ostatnich o szkodliwych skutkach tego konfliktu dla dziecka oraz nakłanianie do ochrony dziecka. Znaczące są także szczegółowe hipotezy badawcze przyjęte przez Autorkę (niezależnie od wciągania dziecka przez rodziców w ich konflikt, jest on szkodliwy dla psychiki dziecka; stopień

nasilenia konfliktu rodziców wpływa na włączanie doń lub wyłączenie dziecka; zmniejszenie nasilenia konfliktu rodziców; wciąganie dziecka przez rodziców w ich konflikt zależy od jego przyczyny, wykształcenia rodziców i innych okoliczności; wciąganie dziecka w konflikt jego rodziców powoduje negatywne skutki w psychice dziecka, odbija się niekorzystnie na jego zdrowiu i w jego zachowaniu; współpraca szkoły z sądem rodzinnym mogłaby zapewnić skuteczniejszą ochronę dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu między jego rodzicami, lecz zauważa się niechęć nauczycieli do takiego współdziałania; pedagogizacja rodziców oraz działania mediacyjne psychologów i pedagogów przynoszą pożądane rezultaty).

Stosownie do wspomnianych wyżej zaprogramowanych przez Autorkę dwóch nurtów badawczych, konstrukcja opracowania opiera się na dwóch częściach: pierwsza jest poświęcona sytuacji dziecka uwikłanego w konflikt jego rodziców w ocenie psychologów; druga zaś — konsekwencjom konfliktu między rodzicami w odniesieniu do dziecka według oceny nauczycieli. W części I przedstawiono charakterystykę rodziców pozostających w konflikcie i ich dzieci. Autorka bardzo szczegółowo prezentuje wyniki badań, uzyskane na podstawie 217 kwestionariuszy dotyczących między innymi przedmażeńskich źródeł późniejszego konfliktu w rodzinie, motywów decyzji zawarcia małżeństwa przez badanych rodziców, oczekiwań wobec małżeństwa, wzajemnej oceny stron przed zawarciem małżeństwa oraz pojawienia się konfliktów w okresie przedmażeńskim. Odpowiednie zestawienia wskazują na preferencje respondentów w odniesieniu do poszczególnych kwestii. Gdy chodzi o konflikty przedmażeńskie, to nie przeżywało ich aż 70% przebadanych rodziców, natomiast aż połowa rodziców nie była należycie przygotowana do podjęcia obowiązków małżeńskich.

Interesujące są dane na temat źródeł konfliktów narastających w małżeństwie. Autorka wymienia tu cechy charakteru małżonka (np. apodyktyczność, zazdrość), alkoholizm, brak zainteresowania dzieckiem, rywalizację o jego uczucia, konflikty na tle seksu, zdrady oraz zainteresowanie innymi osobami, praca zawodowa (np. rodzaj pracy, dyżury, niepodejmowanie pracy), problemy finansowe i mieszkaniowe, obowiązki domowe (np. zbytne obciążenie nimi, unikanie obowiązków, brak dbałości o dom. Za istotne uznaje prof. Stojanowska odpowiedzi rodziców na pytanie, czy i jak próbowali rozwiązać pierwsze konflikty (najczęściej tłumaczeniem, przestrogam). Przyczyny rozwodu to — najczęściej zdrada małżeńska, uczucie do innej osoby, romans pozamałżeński. Autorka dostrzega konieczność mediacji nie tylko w celu pojednania małżonków, lecz także w celu zażegnania panującej między nimi wrogości i chęci odwetu. W przypadku konfliktów w rodzinie pojawia się tutaj postulat podejmowania społecznych i instytucjonalnych działań profilaktycznych chroniących przed konfliktami. Spełnienie tego postulatu pozostaje uwarunkowane skuteczniejszym stosowaniem przez sądy przepisów w przedmiocie postępowania pojednawczego, przewidzianego w procesie rozwodowym.

W pracy tej czytelnik zapoznaje się z mechanizmami wciągania dziecka w konflikt między jego rodzicami, z diagnozą wzajemnych stosunków między rodzicami oraz między rodzicami a dziećmi. Charakter tych relacji Autorka uznaje za decydujący czynnik przy dokonywaniu oceny możliwości i szans zapobiegania negatywnym skutkom wciągania dziecka w konflikt przez jego rodziców. Wreszcie Autorka przedstawia ocenę stopnia nasilenia konfliktu między rodzicami oraz stopnia podatności rodziców na pedagogizację i mediację. Stopień nasilenia konfliktu między małżonkami rzutuje bowiem na ich podatność na mediację. Wyniki badań wskazują, że osoby zgłaszające się dobrowolnie do psychologa są otwarte na próby pojednania, w mniejszym zaś stopniu podatność na pedagogizację i mediację wykazują rodzice, których do psychologa skierował sąd.

Część II opracowania wskazuje na konsekwencje konfliktu między rodzicami w odniesieniu do dziecka według oceny nauczycieli. Charakterystyka badanych nauczycieli przedstawiona na wstępie zawiera ich ocenę jako doświadczonych w swojej pracy, z wysokimi kwalifikacjami. Pierwszym zagadnieniem omawianym przez Autorkę jest sytuacja dziecka wciąganego w konflikt między rodzicami według opinii nauczycieli. Interesująco przedstawia się tutaj tabela przejawów oddziaływania konfliktu rodziców na dziecko. Charakterystyczny jest sposób

ustalenia przez nauczycieli związku przyczynowego między zmianami w zachowaniu się ucznia, a konfliktem jego rodziców. Było nim przede wszystkim ogólne wypytywanie ucznia. Wcześniej-sze poinformowanie nauczyciela o trwającym konflikcie może ułatwić mu terapeutyczne oddziaływanie na ucznia. Rola nauczycieli w przeciwdziałaniu negatywnym skutkom włączenia dziecka w konflikt między jego rodzicami — to kolejny wątek omawianej części pracy. Referowane przez Autorkę badania wskazują, że nauczyciele podejmują wielokierunkowe działania, co świadczy o ich intensywnej reakcji (rozmowy z uczniem, rozmowy z rodzicami, sygnalizowanie problemu sądowi, podnoszenie problemu na posiedzeniu rady pedagogicznej). Uwagę czytelnika skupia sprawa proponowanych przez nauczycieli sposobów ochrony dzieci przed negatywnymi skutkami wciągania ich w konflikt między rodzicami. Wysuwane przez respondentów postulaty w tym względzie najczęściej dotyczyły rozmów nauczycieli i pedagoga szkolnego z rodzicami na temat poprawy lub likwidacji istniejącego już zjawiska oraz zapobieganiu jego występowaniu.

Niezwykle doniosłym fragmentem opracowania są „Konkluzje”. Jest to rodzaj syntezy konkluzji zawartych w całej publikacji w formie podsumowania prezentującego wnioski o charakterze ogólnym, formułowane w trakcie weryfikacji przedstawionych na wstępie hipotez badawczych, a także wniosków wynikających z oceny całokształtu badań prof. Stojanowskiej oraz innych autorów. Nawiązują one do obowiązującego stanu prawnego i projektów nowelizacji. Między innymi krytyczne uwagi zgłasza Autorka do rozwiązań prawnych w dziedzinie wyłączenia dziecka z konfliktu między jego rodzicami. Problem ten bowiem został podzielony pod względem kompetencji zajmowania się nim pomiędzy dwa sądy: wojewódzki i rodzinny. Taki stan prawny uniemożliwia realizację ważnej idei sądownictwa rodzinnego, by ten sam sędzia orzekał we wszystkich sprawach dotyczących danej rodziny. Również krytycznie — jako sprzeczny z ochroną dobra dziecka w postępowaniu rozwodowym oraz zasadą ochrony trwałości rodziny — ocenia prof. Stojanowska poselski projekt ustawy o zmianie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz kodeksu postępowania rodzinnego (z lutego 1995 r.). Jednocześnie postuluje wprowadzenie do ustawodawstwa polskiego dotyczącego procesów rozwodowych tzw. planu wychowawczego rodziców, przewidzianego w prawie szeregu stanów w USA — chroniącego dziecko przed traktowaniem go przez rodziców jako przedmiotu. W odniesieniu do odizolowania dziecka od konfliktu między jego rodzicami, który nie może być zlikwidowany ani złagodzony prof. Stojanowska uważa takie rozwiązanie za zło konieczne i dopuszczalne wyłącznie w sytuacjach, w których zawiodły próby likwidacji lub złagodzenia tegoż konfliktu. Szczególnie dotkliwe jest rozdzielenie rodzeństwa, orzekane przez sąd rozwodowy, godzące w zasadę ochrony dobra dziecka.

W zakończeniu pracy Autorka przedkłada wnioski końcowe. Akcentuje więc raz jeszcze rolę psychoterapii jako najskuteczniejszego środka umożliwiającego wyłączenie dziecka z orbity konfliktu jego rodziców. Uświadamia czytelnikowi potrzebę opracowania programu i projektu organizacji poradnictwa rodzinnego, łącznie ze wskazaniem na głównego koordynatora w tym względzie. Opowiada się zdecydowanie za podejmowaniem przedsięwzięć zmierzających do likwidacji konfliktów, tym bardziej, że zmniejszyłyby one ryzyko zachorowań płynących ze stresu wywołanego konfliktem.

Jeśli główną przyczyną przestępczości nieletnich jest rozpad rodzin na skutek rozwodu i konfliktu rodziców, to środki służące przeciwko konfliktom Autorka słusznie nazywa profilaktyką, a penitencjarystykę — onkologią społeczną. Społeczne koszty negatywnych skutków rozwodu i konfliktów między rodzicami w postaci chorób, zaburzeń osobowości u dzieci, popełnianych przez nie przestępstw, alkoholizmu i narkomanii — bezwzględnie przemawiają za potrzebą owej profilaktyki. Niemalże znaczenie należy też przypisać ostrożnemu i umiejętnemu dokonywaniu zmian w przepisach prawa rodzinnego, zwłaszcza rozwodowego. Zmiany legislacyjne, podkreśla prof. Stojanowska, powinny być poprzedzone odpowiednimi badaniami nad oceną przepisów obowiązujących. Rozważenia wymaga nowa koncepcja sądu rozwodowego, ewentualnie i pojednawczego.

Ogromną rolę Autorka przypisuje organizacji poradnictwa rodzinnego i przedmałżeńskiego, a także poradnictwa dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Potrzebą chwili jest także powstawanie poradni społecznych. Za bardzo istotne uważa tworzenie ogólnego klimatu sprzyjającego

niesieniu pomocy rodzinie, co implikuje właściwą współpracę między szkołą, rodziną, sądem rodzinnym i samorządem lokalnym. Współpracę tę należałoby uregulować nawet ustawowo. Stosowne byłoby poza tym integrowanie różnych dyscyplin związanych z rodziną i dzieckiem.

W podsumowaniu należy powiedzieć, iż praca prof. Wandy Stojanowskiej z ogromną kompetencją prezentuje wyniki badań wraz z cennymi wnioskami przedstawiając je w nawiązaniu do badań i poglądów innych autorów. Ukazując przede wszystkim negatywne skutki konfliktu między rodzicami dotyczące dziecko udziela odpowiedzi na pytanie, czy prawo może skutecznie chronić dziecko w jakich sytuacjach. Sygnalizuje sposoby i środki ochrony dziecka przed negatywnymi skutkami konfliktu. Publikację tę należy polecić przede wszystkim prawnikom, psychologom, nauczycielom. Szczególnymi zaś adresatami tej publikacji powinni stać się rodzice.

ks. Wojciech Góralski